

YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

Lausunto

1 (9)

25.08.2023

VTDno-2023-751

Oikeusministeriö

VN/24963/2022

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiosta

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuositukset

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Oikeusministeriön työryhmä esittää, että rikosprosessin keventämiseksi lisättäisiin esitutkintaviranomaisen harkintavaltaa olla kirjaamatta rikosilmoitusta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suhtautuu ehdotukseen kielteisesti ja pitää tärkeänä, että rikosilmoituksen vastaanottamisen kynnyks säilytetään matalana. Valtuutetun tiedossa on, että jo nykyisin esimerkiksi työperäisen hyväksikäytön osalta ongelmallista on ollut asioiden ohjaaminen siviilioikeudellisiksi palkkariita-asioiksi, vaikka tapauksessa olisi ollut kiskonnantapaisen työsyryjinnän elementtejä. Etenkin ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuvan työperäisen hyväksikäytön kohdalla asia on harvoin niin selkeä, että rikosilmoitus olisi perusteltua jättää kirjaamatta.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Työryhmä esittää, että esitutkintalaissa tehtäisiin mahdolliseksi suhteuttaa esitutkintatoimenpiteitä ottamalla huomioon rikosasian laatu ja vakavuus sekä toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset. Kysymys on ilmi tulleiden rikosten priorisoinnista siten, että kaikkia rikoksia ei tutkittaisi samalla tavalla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei ota tässä vaiheessa ehdotukseen kantaa, vaan katsoo, että päätöksen pohjaksi on hankittava tietoa nykyisestä lainsoveltamiskäytännöstä. Voimassa olevassa lainsäädännössä on useita eri säännöksiä, joiden perusteella esitutkinta voidaan keskeyttää, rajoittaa tai päättää. Osa päätöksistä ohjataan syyttäjille, jotka

tekevät päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta tai syyttämättä jättämisestä. Valtuutetun mukaan ennen kuin esitutkintalain tasolla lähdetään säätämään priorisoinnista, olisi tarpeellista selvittää kokonaisvaltaisesti, minkälaisissa rikoksissa rikosvastuuta toteutetaan tällä hetkellä viemällä tapaukset tuomioistuimeen ja minkälaisissa rikoksissa rikosprosessi päätetään jo ennen sitä. Selvityksessä on huomioitava myös esimerkiksi rikoksen syrjivät vaikuttimet. Syrjivin motiivein tehtyjä rikoksia ei tulisi missään tilanteissa jättää tutkimatta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on lisäksi erityisen huolissaan rikosvastuun toteutumisesta lähisuhdeväkivallassa. Tutkimuksellista näyttöä löytyy siitä, että juuri lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä tapauksissa jätetään rikosvastuuta toteuttamatta esimerkiksi raiskausrikoksissa. Yhteiskunnallinen keskustelu rikosasioiden priorisoinnista on tärkeää, mutta sen pohjaksi on saatava riittävästi tietoa tällä hetkellä vallitsevista käytännöistä, rikosten piirteistä ja rikosten osapuolten välisestä suhteesta sekä arvioitava suunnitellun uudistuksen vaikutuksia eri sukupuolille.

Työryhmä esittää kohdassa 6.2.3 (s. 38–39), että esitutkintalain 3:9 §:ää sovellettaisiin nykyistä runsaammin esimerkiksi sellaisissa laajoissa rikoskokonaisuuksissa, joissa lievempien rikosten selvittämisellä ei olisi vaikutusta rikosvastuun toteutumiseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti vuonna 2022 eduskunnalle antamassaan kertomuksessa huomiota siihen, että ihmiskauppaa tai paritusta koskevan tutkimuksen yhteydessä ei ole tutkittu kaikkia seksikaupan kohteena olleeseen henkilöön kohdistettuja hyväksikäyttörikoksia, vaan tutkinta on keskitetty pääririkokseen ja päätekiijöihin lukuisten yksittäisten hyväksikäyttäjien sijaan. Jo tilastoista on nähtävillä, että paritus- ja ihmiskaupparikoksia tutkitaan seksuaaliväkivaltana, mutta seksikaupan kohteen hyväksikäyttöä ei. Ihmiskaupan uhri on kuitenkin voinut joutua jopa satojen eri henkilöiden hyväksikäytön kohteeksi. Osa uhreista on ollut alaikäisiä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan nykyinen käytäntö ei ole hyväksyttävä ja sitä on muutettava. Kun hyväksikäyttäjiin kohdistetaan näin tehottomasti rikosvastuuta, seurauksena on yhdenlainen rankaisemattomuus, jossa parituksen kohteelta tai ihmiskaupan uhrilta seksiä ostavalla ei ole pelkoa kiinnijäämisestä tai rikosoikeudellisista seurauksista.

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuissa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu tukee työryhmän esitystä siitä, että esitutkintaviranomaisen perusteluvollisuutta ei kevennettäisi. Perusteluvollisuudesta on erittäin tärkeä pitää kiinni, vaikka Petteri Orpon hallitusohjelmassa on sen keventämiseen liittyvä kirjaus. Valtuutettu toteaa, että esitutkintaviranomaisten on perusteltava huolellisesti päätöksensä, koska se on välttämätöntä viranomaisten toiminnan laillisuuden arvioimiseksi. Myös muussa ulkopuolisessa viranomaisten toimien arvioinnissa, kuten tutkimuksissa, perustelut ovat usein välttämätön aineisto

esimerkiksi tutkittaessa rikosprosessin etenemistä eri rikoksissa. Jatkovalmistelussa on tärkeä kiinnittää huomiota rikosten osapuolten oikeusturvaan ja siihen, että heillä on oikeus saada tietoa siitä, miten viranomaiset perustelevat heitä itseään koskevia päätöksiä. Perustelut vaikuttavat lisäksi siihen, miten oikeudenmukaiseksi esitutkintaviranomaisten toiminta ja päätöksenteko koetaan, millä on vaikutusta myös koko oikeusjärjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen.

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tiedossa on tapauksia, jossa rikosprosessiin osallistunut henkilö ei ole saanut riittävästi tietoa hänelle kuuluneista oikeuksista. Esimerkiksi suomen kielen taitamattomuuden tai puutteellisten tulkkauksjärjestelyjen takia kuulusteltavalle henkilölle on jäänyt epäselväksi, miten rikosprosessi etenee ja minkälaisia toimintavaihtoehtoja hänellä olisi käytettävissään. Epätietoisuus omista oikeuksista on johtanut siihen, että kyseessä oleva henkilö ei ole pystynyt valitsemaan niiden oikeuksien välillä, joita hänellä lain mukaan olisi rikosprosessissa ollut. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että uudistettaessa oikeuksista ja velvollisuuksista ilmoittamista kielellisten oikeuksien käyttö turvataan sekä kansalliskielillä että muilla kielillä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että esitutkinnassa asioivien henkilöiden näkökulmasta on erittäin tärkeää, että kuulusteltava saa perusteellisesti tietoa hänelle kuuluvista oikeuksista ja velvollisuuksista. Esitutkintaviranomaisten on toiminnassaan panostettava haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tunnistamiseen. Esimerkiksi rikosuhridirektiivin myötä esitutkintalaissa lisättiin viranomaisten aktiivista toimintavelvollisuutta huolehtia rikosten uhrien oikeuksien toteutumisesta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää kannatettavana työryhmän esitystä siitä, että kuulusteltava saisi jo ennen kuulustelua kirjallisesti tietoa omista oikeuksistaan. Tämä ei kuitenkaan saa vähentää kuulustelun alussa ilmoitettavia asioita.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu muistuttaa tässä yhteydessä, että rikosprosessissa on noudatettava YK:n vammaisyleissopimuksen 13 artiklan velvoitteita. Artiklan perusteella Suomen on varmistettava vammaisille henkilöille tehokas oikeussuojan saavutettavuus "yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien". Vammaisyleissopimuksen 13 artikla velvoittaa Suomea lisäksi edistämään lainkäytön alalla työskentelevien asianmukaista koulutusta vammaisten henkilöiden oikeussuojan saavutettavuuden takaamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että rikosprosessissa on huolehdittava esteettömydestä ja saavutettavuudesta siten kuin vammaisyleissopimuksen 9 artikla

velvoittaa, ja tarvittaessa toteutettava yhdenvertaisuuslain ja vammaisyleissopimuksen 5 artiklan mukaiset kohtuulliset mukautukset. Kuulusteltaville etukäteen jaettavaan tietopakettiin olisi hyvä koota tietoa myös edellä mainituista yhdenvertaisuuslain ja vammaisyleissopimuksen takaamista oikeuksista.

Tämän lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että tietopakettiin koostettaisiin tietoa syrjinnän kohteena olevan rikoksen asianomistajan oikeudesta vaatia kärsimyskorvausta ja saada myös yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä. Rikosprosessista annettavaa tietoa olisi hyvä työstää yhteistyössä syyttäjä- ja tuomioistuinlaitoksen kanssa. Syrjinnän uhrille hyödyllistä olisi saada tietoa lisäksi siitä, että syyttäjä voi ajaa hänen puolestaan hyvitystä, mutta jos niin ei tapahdu, hyvitysvaatus on esitettävä itse tai oikeudellisen avustajan välityksellä.

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämissuositukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei ota erikseen kantaa sakkomenettelyn kokonaisuudistukseen, vaan toteaa kevennetyistä menettelyistä rikosasioissa seuraavasti yleisellä tasolla: Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan tarve sujuvoittaa rikosprosessia ei saa johtaa siihen, että esitutkinnan aikana ei hankittaisi riittävästi selvitystä rikoksesta, sen tapahtumaolosuhteista ja seuraamusharkintaan vaikuttavista tekijöistä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella viranomaisilla on korostunut velvollisuus selvittää, että rikokseen mahdollisesti liittyvä syrjivä vaikutin tulee selvitettyksi ja viranomaiset arvioivat sen merkitystä rikosprosessin eri vaiheissa. Esitutkinnassa on selvitettävä esimerkiksi, onko teon taustalla etnisyyteen, sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvä vihamotiivi. Vastaavasti syyttäjien ja tuomareiden on arvioitava koventamisperusteena, jos rikoksen tekeminen on perustunut rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen liittyvään vaikuttimeen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että rikosprosessin sujuvoittaminen ei saa heikentää haavoittuvien ihmisryhmien tunnistamista. Rikosprosessi on järjestettävä siten, että esitutkinnasta oikeudenkäyntiin asti huolehditaan niin epäiltyjen kuin uhrien kohdalla sensitiivisistä menettelyistä, mikä tukee rikoksen osapuolille kuuluvien oikeuksien toteutumista. Esimerkiksi lapsiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Varsinkin tilanteissa, joissa lapsen epäillään joutuneen vanhempansa (huoltajansa) tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi on huolehdittava siitä, että lapselle hankitaan jo ensimmäiseen esitutkintakuulusteluun puolueeton edunvalvoja.

Suppea esitutkinta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on edellä todennut, että rikosprosessin sujuvoittaminen ei saa heikentää tai vaarantaa rikosten osapuolten oikeuksien toteutumista. Valtuutettu muistuttaa siitä, että vaikka niin sanotussa päivittäisrikostutkinnassa tavoitteena on rikosten nopea käsitteleminen, sen ei pitäisi muodostaa estettä selvittää riittävästi rikoksen ja rikosentekijän taustaa. Valtuutetun tiedossa on tapauksia, joissa esimerkiksi alaikäisiä on sakotettu heidän pakotettuna tekemistään näpistyksistä, eikä esitutkinnassa tunnistettu heidän olevan ihmiskaupan uhreja. Jos heidän asemansa ihmiskaupassa hyväksikäytettyinä lapsiuhreina olisi selvitetty esitutkinnan aikana, sille olisi hyvin todennäköisesti annettu merkitystä rikos- ja rangaistusvastuuta arvioitaessa. Näitä näkökulmia tuotiin esille yhdenvertaisuusvaltuutetun tutkiessa ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaatetta (ks. OM:n julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2022:8). Tutkimuksessa suositeltiin muun muassa ihmiskaupan uhrien tunnistamista myös tilanteissa, joissa heidät kohdataan rikoksista epäiltyinä. Erityisesti alaikäisten kohdalla olisi varmistettava, että esitutkinnassa tarkkailtaisiin merkkejä mahdollisesta hyväksikäytöstä ja rikolliseen toimintaan pakottamisesta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti lisäksi eduskunnalle vuonna 2022 luovuttamassaan kertomuksessa huomiota syrjivällä motiivilla tehtyjen rikosten tutkintaan, ja korosti, että viharikosten tunnistamisessa ja tutkinnassa on merkittäviä edistämistarpeita. Jotta eri vähemmistöjen luottamus oikeusjärjestelmäämme pysyisi korkealla tasolla on ensiarvoisen tärkeää, että esitutkintaviranomaiset pyrkivät huolellisesti selvittämään tekoja, joiden mahdollisena motiivina on ollut ennakkoluulo tai vihamielisyys uhrin edustamaa kansanryhmää kohtaan.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämisehdotukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

Työryhmä toteaa, että yhteiskunnallista tahtotilaa pitäisi selventää siitä, minkälaisen rikosten katsotaan sopivan sovitteluun. Työryhmän mukaan sovittelun ulkopuolelle olisi mahdollista rajata lähisuhdeväkivalta, jossa rikosvastuun toteuttaminen on yleisen edun näkökulmasta tärkeää. Myös Petteri Orpon hallitusohjelmassa on otettu kielteinen kanta lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että lähisuhdeväkivallan sovitteluun rajataan selkeästi laintasolla sovittelun ulkopuolelle. Sekä YK:n naisten syrjinnän vastainen komitea (CEDAW-komitea) että Euroopan neuvoston Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea on esittänyt huolensa Suomen osalta lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Molemmat ihmisoikeussopimusvalvontaelimet ovat todenneet, ettei toistuvaa väkivaltaa tule sovittaa eikä sovittelu ole rikosprosessille vaihtoehtoinen menettely. CEDAW-komitea ilmaisi samalla huolensa siitä, että sovitteluun ohjaaminen ja sen perusteella väkivallantekijän rangaistusvastuun vähentyminen voivat jo nykyisin

vaikuttaa haitallisesti rikostutkinnan tasoon ja heikentää naisten pääsyä oikeuksiinsa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että työryhmän esittämät vaihtoehdot heikentäisivät entisestään naisten oikeuksien toteutumista.

Työryhmä esittää kolme erilaista mallia, joiden avulla esitutkintaa ei enää tehtäisi yhtä perusteellisesti kuin nykyisin, jos poliisi ohjaa tapauksen sovitteluun. Ensimmäisessä mallissa rikoksesta ei edes kirjattaisi rikosilmoitusta, eikä poliisi aloittaisi myöskään esitutkintaa. Toisessa asiassa tehtäisiin rikosilmoitus, molemmat osapuolet kuultaisiin ja sen jälkeen tapaus siirrettäisiin sovitteluun ilman että poliisi tiedustelisi asianosaisten suostumuksia. Kolmannessa kirjattaisiin rikosilmoitus, mutta asianosaisilta ei kysyttäisi suostumusta tapauksen siirtämiseen soviteltavaksi, eikä rikoksesta tehtäisi esitutkintaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei pidä mitään ehdotetuista malleista kannatettavana. Onnistunut sovittelu perustuu todelliseen vapaaehtoisuuteen ja edellyttää, että molemmat rikoksen osapuolet ovat halunneet käsitellä heitä koskevaa rikosta sovittelussa. Esitutkinnan suorittamatta jättäminen joko kokonaan tai osittain sisältää samalla riskin haitallisesta kehityskulusta, jossa rikoksen osapuolet ryhtyisivät itse sovittelutilanteessa selvittämään tapahtumien kulkua ja kiistelemään näyttökysymyksistä. Tällainen tehtävä kuuluu oikeusviranomaisille ja sovittelu pitää säilyttää tunnustettujen tekojen keskusteluareenana.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että kaikissa sovitteluun ohjatuissa tapauksissa kiinnitetään erityistä huomiota rikosten osapuolten väliseen suhteeseen ja heidän välillään vallitseviin valtasuhteisiin. Valtuutetun mielestä sovittelu voi tasa-arvoisissa suhteissa olla erittäin hyvä tapa käsitellä rikosta ja sen avulla voidaan saavuttaa myös säästöjä rikosprosessissa, kun tapausta ei viedä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Esimerkiksi nuorille rikoksenteikijöille sovittelu voi olla uusintarikollisuuden estämiseksi käyttökelpoinen tapa käsitellä nuoren tekemää rikosta, kun hän kuulee rikoksen uhrilta rikoksen aiheuttamista seurauksista ja he pystyvät sovittelijan avustuksella myös sopimaan rikoksen aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta.

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsittelyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Oikeusministeriön työryhmä ehdottaa tuomioistuimille automatisoidun muistutusjärjestelmän kehittämistä, jolloin puhutaan tekstiviestipalvelusta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää ehdotusta kannatettavana.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan työryhmän ehdotus oikeudenkäynnin tiedoksiantomenettelyn kehittämisestä on sinänsä kannatettava, mutta valtuutettu muistuttaa, että kaikilla väestöryhmillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia käyttää sähköisiä palveluja. On välttämätöntä, että sähköisen tiedonannon rinnalla säilyy edelleen myös vaihtoehtoiset tiedoksiantomenettelyt.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että samalla kehitettäisiin tuomioistuinprosessista etukäteen asianosaisille ja muille prosesseihin osallistujille jaettavaa tietoa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu muistuttaa myös tuomioistuimia tässä yhteydessä, että rikosprosessissa on noudatettava YK:n vammaisyleissopimuksen 13 artiklan velvoitteita. Artiklan perusteella Suomen on varmistettava vammaisille henkilöille tehokas oikeussuojan saavutettavuus "yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien". Vammaisyleissopimuksen 13 artikla velvoittaa Suomea lisäksi edistämään lainkäytön alalla työskentelevien asianmukaista koulutusta vammaisten henkilöiden oikeussuojan saavutettavuuden takaamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että rikosprosessissa on huolehdittava esteettömyydestä ja saavutettavuudesta siten kuin vammaisyleissopimuksen 9 artikla velvoittaa, ja tarvittaessa toteutettava yhdenvertaisuuslain ja vammaisyleissopimuksen 5 artiklan mukaiset kohtuulliset mukautukset. Valtuutetun mukaan kuulusteltaville etukäteen jaettavaan tietopakettiin olisi hyvä koota tietoa myös edellä mainituista yhdenvertaisuuslain ja vammaisyleissopimuksen takaamista oikeuksista.

Perusteluvelvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuisissa

Työryhmä ei ehdota viranomaisten perusteluvelvollisuuden keventämistä, mutta kiinnittää huomiota perustelujen laatimiseen ja yhdenmukaistamiseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on jo edellä todennut perustelujen tärkeydestä laillisuusvalvonnan välineenä ja perusteluilla on merkitystä myös etenkin rikoksen osapuolille, jotta he saavat riittävästi tietoa itseään koskevista päätöksistä ja niiden syistä. Valtuutettu toteaa, että viranomaisten ohjeistuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että jokaisessa päätöksessä otetaan perusteellisesti kantaa myös yksittäisen tapauksen piirteisiin ja juuri niihin syihin, jotka yksittäisessä tapauksessa johtivat esimerkiksi rikosprosessin päättämiseen ennen tuomioistuinvaihetta.

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuositukset

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

Työryhmä ehdottaa, että asianosaisen kuulemista sähköisesti lisättäisiin esitutkinnassa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mielestä esitys on sinänsä kannatettava. Lähi-suhdeväkivaltatapauksissa ja muissa rikoksissa, joissa rikoksen osapuolten välillä voi vallita voimakas riippuvuussuhde, on kuitenkin varmistettava, että asianosaisen ilmoitus siitä, että hän ei halua lausua rikoksesta mitään, perustuu hänen vapaa-seen tahtoonsa. Ilmoitus ei saa olla seurausta riippuvuussuhteesta, painostavista väkivaltaan liittyvistä olosuhteista taikka väkivallantekijän suostuttelemisesta tai suoranaisesta painostamisesta tai uhkaamisesta.

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Työryhmä toteaa, että se oli yksimielinen esitutkinnassa tehtyjen äänitallenteiden käytön eduista ja hyödyistä, mutta niiden tarkemmista toteutustavoista vallitsee sen sijaan erilaisia näkemyksiä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että jatkovalmistelussa kuulustelujen tallentamista ja niiden käyttämistä rikosprosessin myöhäisemmissä vaiheissa on arvioitava huolellisesti rikosprosessin eri toimijoiden näkökulmasta unohtamatta rikoksen osapuolia.

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää rikosprosessin sujuvoittamista tärkeänä tavoitteena. Rikosprosessissa on jo pitkään pyritty monella tavalla siihen, että viranomaisilla olisi mahdollisuus keskittää voimavaroja vakavien rikosten selvittämiseen ja niitä koskeviin oikeudenkäynteihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että monet vakavistakin väkivallan ja hyväksikäytön muodoista ovat kuitenkin piiloutuvia ilmiöitä, koska rikosten uhreilla on korkea kynnyksensä tehdä poliisille rikosilmoitus. Seksuaalinen väkivalta, lähisuhteessa tapahtunut väkivalta ja ihmiskaupan kohteena oleminen ovat tästä esimerkkejä. Esimerkiksi raiskauksista arvioidaan tulevan poliisin tietoon vain noin 5–20 prosenttia riippuen rikosten osapuolten välisestä suhteesta. Rikosten uhrien suojelemiseksi olisi tärkeää, että viranomaiset toteuttaisivat rikosvastuuta nykyistä useammassa seksuaali-, väkivalta- ja ihmiskaupparikoksissa, ja piiloon jäävien rikosten määrää saataisiin vähennettyä. Viranomaisille onkin turvattava riittävät resurssit huolehtia rikosten tutkimisesta, eteenpäin viemisestä rikosprosessissa ja uhrisensitiivisen rikosprosessin toteuttamisesta.

Viime vuosina rikosprosessin toiminnassa on havaittu useita epäkohtia, joihin myös ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet useissa ratkaisuisissaan huomiota. Yksi

toistuva kritiikin aihe on ollut rikosprosessin hitaus, mikä on saattanut johtaa jopa rikosten vanhentumisen seurauksena oikeudenmenetyksiin. Pitkäkestoinen rikosprosessi on ongelmallista rikosvastuun toteuttamisen näkökulmasta, koska teosta kulunut pitkä aika voi vaikeuttaa näytön hankkimista ja rikoksen toteennäyttämistä oikeudenkäynnissä. Hidas rikosprosessi on lisäksi ongelmallista rikoksesta epäillyille ja rikosten asianomistajille, ja se vaikeuttaa ja hidastaa erityisesti uhreilla rikoksesta selviytymistä.

Oikeusministeriön työryhmä on valmistellut useita ehdotuksia, joilla pyritään edistämään rikosprosessin sujuvoittamista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että rikosprosessia pyritään tehostamaan kaikissa sen vaiheissa. Esitutkintaa, syyteharkintaa ja tuomioistuimia koskeville lainsäädännöllisille ratkaisuille ja työkäytäntöjen muuttamiselle on selkeä tarve. Rikosprosessia sujuvoitettaessa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin asiakasryhmiin ja huolehdittava siitä, että heidän oikeutensa toteutuvat. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tiedossa on tapauksia, joissa rikosprosessin kulku ei ole ollut sen kohteelle ymmärrettävä, eikä henkilö ole pystynyt käytännössä käyttämään niitä oikeuksia, joita hänellä lain mukaan olisi ollut. Tarve sujuvoittaa rikosprosessia ei saa heikentää tai vaarantaa rikosten osapuolten oikeuksia. Oikeusministeriön muistiossa tuodaan esille, että työryhmän tekemien ehdotusten keskinäisiä vaikutuksia, vaikutuksia viranomaisten toimintaan tai niistä aiheutuvia taloudellisia tai muita vaikutuksia ei ole ollut mahdollista selvittää (s. 13). Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että jatkovalmistelussa on tehtävä erityisen huolellista vaikutusten arviointia ja eri suuntaan puhuvien intressien välistä punnintaa. Rikosten osapuolten ja muiden rikosprosessiin osallistuvien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen sekä erityisesti yhdenvertaisuus- ja sukupuolivaikutukset on otettava huomioon. Esimerkiksi sovittelun välillisiä ja välittömiä seurauksia eri sukupuolille on arvioitava huolellisesti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Stenman Kristina

Erikoistutkija

Kainulainen Heini